

Protestáns és katolikus elit a Székelyföldön¹

Az Erdélyi Fejedelemség fennállásának másfélszáz éve alatt a székelységeen belül teljes elitváltás történt.²

Az 1562-ben elveszített kollektív nemesség nemcsak káoszt és egzisztenciális bizonytalanságot teremtett, ahogyan azt a székely történelem korábbi megírói állították Szádeczky-Kardoss Lajostól³ kezdve Egyed Ákoson⁴ át Demény Lajosig⁵, hanem katalizátora is lett a társadalmi mobilitásnak és lehetőséget adott a felemelkedésre azok számára, akik képesek voltak megragadni ezt.

Így, ezt a társadalmi átrendeződést kihasználva minden addiginál nagyobb hatalomkoncentrációt és birtokkomplexumot tudott létrehozni néhány család, akik sajátos módon mind egyetlen székben, Udvarhelyszéken voltak birtokosok. A birtokolt jobbágyok száma, a birtokok mérete és a politikai hatalom tekintetében is egyértelműen a székelyföldi átlag fölé kerültek a homoródszentpáli Kornisok, a derzsi Petkiek valamint a hozzájuk kötődő családok, a vargyasi Danielek, később a Gerébek, és az Ugronok. A többi szék vezető családjainak hatalma mind mélyen alatta maradt ezen családokénak.

Ezek a családok nemcsak a birtokaik elhelyezkedését tekintve voltak közel egymáshoz, hanem felekezetüket tekintve is. Horn Ildikó kutatásai is azt mutatták,⁶ hogy a 16. század végén egy erős unitárius elit jött létre Erdélyben, akik ügyesen hozták helyzetbe egymást, beletartoztak egymás kapcsolati hálózatába és csoporttudatuk magas állami pozíciókhoz juttatta a csoportba tartozókat.

Az ekkor felemelkedő székely elit minden igazán súlyos családja unitárius volt ekkoriban, a körük szerveződött kliensi körben sem voltak jelen katolikusok, a 17. század elején azonban megjelentek közöttük reformátusok, illetve több család egy-egy ága lett reformátussá, esetleg szombatossá vagy radikális unitáriussá, mint Péchy Simon vagy a Balássyak, Danielek és az Ugronok.

---

¹ A tanulmány a Reformáció Emlékbizottság REB-16-1-KUTATAS-0017 pályázata támogatásával készült.

² Balogh Judit: Székelyföldi karrierok. Bp. 2011.

³ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp. 1927.

⁴ Egyed Ákos: A székely hadkötelezettség és hadszervezet, különös tekintettel a XVI. századra. In: Székely felkelés 1595-1596. Bukarest. 1979. 53-58.

⁵ Demény Lajos: Az 1562. évi felkelés. In: Székely felkelés 1595-1596. Bukarest. 1979. 63-70.

⁶ Horn Ildikó: Az unitárius elit stratégiái (1575-1603) Keresztény Magvető 1999/1-2. 28-34.

Ez az elit, aminek a tagjai olyan befolyással rendelkeztek a Székelyföldön, hogy rövid idő alatt képesek voltak a székelység egészét Bocskai István mellé állítani, a 15 éves háború harcaiban felmorzsolódott vagy néhány család kihalt, a megmaradtakat pedig Báthory Gábor igyekezett még erőteljesebben háttérbe szorítani.

Az új összetételű székely elit felépítésének kezdete Bethlen Gábor nevéhez kötődik, aki, noha még használta a megmaradt udvarhelyi elitet is, elkezdett megszervezni egy új vezető réteget, akik háromszéki és csíki családok közül kerültek ki.

Ez az elit II. Rákóczi György uralma idején már jelentős hatalomra tett szert, amit Apafi Mihály fejedelemsége alatt tovább épített.

Ilyen volt a Béldi család. Béldi Pál 26-27 évesen vette feleségül bikali Vitéz György Zsuzsanna nevű leányát.⁷ Az „öreg” Rákóczi György halálát követően a fiával is jó viszonyt ápoló Béldi 1653-tól már a fejedelem főasztalnoka lett, 1654-ben pedig Háromszék főkirálybírójának nevezték ki.⁸ Főkirálybírói tisztségében azt a vargyasi Daniel Jánost követte,⁹ aki Bethlen Gábor alatt szerezte egészen kivételesnek számító műveltségét¹⁰ és már az ő fejedelemsége alatt diplomáciai szolgálatba lépett. I. Rákóczi György idején folyamatosan diplomataként szolgált. Mivel a Daniel család Bardóc fiúszék ura volt, már a 16. század végétől szívesen terjeszkedtek át a háromszéki területekre, időnként a háromszéki főtisztségek megszerzésének a szándékával. Daniel János, mint fiatalabb testvér, a birtokokat tekintve szintén megosztott a bátyjával, Daniel Ferencsel,¹¹ aki a vargyasi birtokok ura maradt és Udvarhelyszéken töltött be széki főtisztséget, 1653 és 1660 között ugyanis a szék főkirálybírója volt.¹²

Háromszék elsőszámú főtisztségét, a főkapitányságot Basa Tamás, egy olyan család tagja töltötte be, amelyik folyamatosan kitörni kívánt a háromszéki legbefolyásosabb birtokoscsalád, a Mikesek árnyékából.

Bár a Basák előneve II. Rákóczi György idején már „zabolai” volt, a család valójában Gelenczéről származott, de már a 16. századtól rivalizált a zabolai Mikesekkel. Basta 1602-es

---

⁷ Bikali Vitéz György, Zsuzsanna apja 1653-ban tagja volt az Approbata Constitutiones kodifikációs bizottságának. EOE. XI. 72., *Sebestyén Kálmán*: Magyarbikal története. 1996. 1-11.

⁸ *Lázár Miklós*: Székely főtisztek 1562-től fogva 1711-ig. (kézirat) Kolozsvári Egyetemi Könyvtár ms. 371.

⁹ *Balogh Judit*. 2011. i. m. 55.

¹⁰ Daniel János az oderafrankfurti egyetem mellett Leydenben is tanult, számos nyelvet megtanult, a németül, latinul és olaszul is kiválóan beszélt. *Kelemen L.*: Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez. 1913. 18-22. *Szabó Miklós — Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban. 1521—1700. Szeged 1992. 113.

¹¹ *Kelemen L.* 1913. i. m. 35.

¹² MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, XII. 20.

lustrája alkalmával hiányoztak az összeírásból, nem esküdtek a császár hűségére,¹³ a 17. század folyamán azonban folyamatosan jelen voltak a szék életében. Basa Péter Tamás nevű fia a szintén ősiként számon tartott Kálnoky családból választott magának feleséget, Kálnoky Bálint Druzsina nevű leányát. A házasságból született négy fiú közül István 1610-ben belekeveredett a Báthory Gábor ellen szervezett összeesküvésbe, amiért még ugyanazon év március 25.-én a beszercebányai országgyűlésen fej- és jószágvesztésre ítélték.¹⁴ A lázadó kedvű székely nemest végül Bethlen Gábor akasztatta fel.¹⁵ Péter nevű testvére az 1614. évi lustrajegyzék tanúsága szerint nemcsak lázadó és izgága volt, de ambiciózus birtokgyűjtő és hatalmaskodó jobbágyszerző is. Már Zabolán írták össze az egész Háromszék legjelentősebb jobbágytartójaként, aki nyolc településen összesen 132 jobbágyot birtokolt, amivel sikerült maga mögé utasítania a 94 jobbágyot birtokló Mikes Benedeket.¹⁶ A családból mégsem ő emelkedett a legmagasabbra, hanem a még testvéreinél is erősebb egyéniségként, a vidéken élet és halál uraként ismert Basa II. Tamás. Alakja mesékbe és mondákba is belekerült, egészen a valóságtól elrugaszkodott történetek is megőrizték az emlékét.¹⁷ Ezek egy igazi helyi „kiskirályként” festették le Basát, aki nem nagyon túrt meg maga felett senkit. Karrierje annak ellenére is magasra ívelt, hogy több ízben volt panasz a viselkedésére. A pályája a 30-as években kezdődött, amikor 1636-ban I. Rákóczi György Lupul vajdához küldte követségbe.¹⁸ Még ugyanebben az évben újabb megbízatást kapott, a fejedelem békebiztosa volt a Zaránd megyei Jenőnél, ahol Rákóczi egyezséget kötött a budai pasával. Az egy éven belüli két megbízatás azt sejteti, hogy Basa Tamásnak ezekben az években sikerült utat találnia az udvarhoz. Feltételezhető, hogy ez a közeledés összefüggésben állt a Mikes fiúk elítélésével. A két család közötti rivalizálást néhány évre eldöntötte az, hogy a Mikesek nótázott birtokai közül Basának is sikerült megszerezni néhányat. 1639. június másodikán a kézdizéki Dálnokon malmot szerzett a Feketeügy nevű folyón.¹⁹

---

¹³ Szokl. Új. sorozat. IV. 73.

¹⁴ EOE VI. 201.

¹⁵ *Horn Ildikó*: Tündérország útvesztői. BP. 2005. 252-253., *Orbán Balázs*: Székelyföld leírása III. Pest, 1869. 138–146. *Pálmay József*: Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy, é. n. *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája II. Budapest, 1993. 321–326.

¹⁶ *Balogh Judit*. 2005. i. m. 180-181.

¹⁷ *Orbán Balázs*. i. m. 140.

¹⁸ U. o. 138–146. *Pálmay József*: Háromszék vármegye nemes családjai. Sepsiszentgyörgy, é. n. *Gudenus János József*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája II. Budapest, 1993. 321–326.

¹⁹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 22. 133.

A Mikesek visszaszorítása azért is felelhetett meg a fejedelem politikai szándékainak, mert éppen ebben az évtizedben döntött a református egyháznak a korábinál erőteljesebb támogatása mellett a többi felekezet rovására. Basának a kálvini irány iránti harcos elkötelezettségét mutatja, hogy Zabolán, ahol a 15. század végéig nem gyökeresedtek meg a reformáció tanai, a 17. század elejétől már az egész települést reformátusnak említették.²⁰ Lehetséges tehát, hogy az a Basa Tamás, aki 1644-ben új harangot öntetett a zabolai református templomnak, a gyülekezetet pedig folyamatosan támogatta, még 1666-ban is tornyot építtetett a templomhoz,²¹ részt vett a kálvini reformáció akár erőszakos terjesztésében is. A katolikus Mikesek településén a katolicizmus ilyen mértékű visszaszorulása legalábbis erre enged következtetni. A faluban szolgált művelt református lelkészek és az innen peregrinációra indult diákok egészen kivételesen nagy száma azt sugallja, hogy Basa bőkezű támogatója volt egyházának.

I. Rákóczi György így Háromszéken szövetségesének tudhatta Basa Tamást, akit ezért 1642-ben a fejedelem támogatásával megválasztottak Háromszék főkirálybírójának.²² Bár a szakirodalom egy része már ekkortól széki főkapitánynak nevezi, valószínűbb, hogy a főkapitányságot csak leghamarabb 1650-ben, esetleg 1653-ban nyerte el. A háromszéki befolyása így is jelentős volt.

1644-ben a fejedelemmel tartott a hadjáratában, ahol összekülönbözött a fiatal II. Rákóczi Györggyel, aki ezért megintette őt.²³ Apja azonban hasznosnak ítéelhette a székely nemes szolgálatait, mert már 1645-ben Konstantinápolyban járt portai követségben.²⁴ 1649 novemberében újabb birtokokat is szerzett, Teleken, Kovásznán, Páván valamint Zabolán, és újabb malomhoz is jutott ekkor.²⁵

Először széki főkapitány lett, majd 1653-ban a fejedelmi tanács tagja lett.²⁶ Rákóczi Kézdiszékben meg is adományozta Basát, hogy erősítse széken belüli súlyát.²⁷ Az 1653. évi valamint az 1655. évi hadjáratok tovább erősítették Kemény és körének a befolyását, amit a fejedelem Basa Tamás háromszéki hatalmának növelésével igyekezett ellensúlyozni. Nemes

---

²⁰ *Sípos Gábor*: Háromszéki egyházszerkezeti viszonyok 1581-ben. *Református Szemle* 2003. 6. sz. 635-637.

²¹ *Orbán Balázs*. i. m. 140.

²² *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata. 23.

²³ Okmánytár II. Rákóczy György fejedelem diplomáciai összeköttetéseihez. 230.

²⁴ Szádeczky-Kardoss: A székely. Bp. 1927. 181-189.

²⁵ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 27. 199-200b.

²⁶ *Horn Ildikó*: Tündérország. i. m. 251.

²⁷ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 209.

János naplója jól mutatja, hogy 1654-ben a széki nemesség legnagyobb részével folyamatos kapcsolatban volt, a házánál gyűléseket tartott nekik.²⁸

1658-ban már Mikes Kelemen volt Háromszék kapitánya, ami egyértelművé tette a Kemény-párt győzelmét itt is.²⁹ Basa Tamásnak a széken belüli tekintélye azonban a továbbiakban sem csökkent, amit jól mutat az, hogy Nemes János még a lengyel hadba induláskor is kapitánynak nevezte.³⁰

A lengyelországi hadjáratban részt vett, de tatár fogságáról nincsen forrásos adatunk vele kapcsolatban, sőt már 1658-ban bizonyosan otthon volt.³¹ Apafi fejedelemmé választását követően 1662-re belső tanácsosi címet szerzett, Kézdiszékről átterjeszkedett Orbaiszékre is, folyamatosan növelni tudta a birtokait. 1662. június elsején Apafi Mihály már a Kolozsvár melletti táborában megadományozta a hozzá hűséges székely nemest, és Kovásznán, Páván és Zabolán, valamint Léczfalván adományozott neki újabb birtokrészeket.³² A széki kapitányi címet azonban, talán hajlott korára tekintettel, (hetvenedik életéve felé közeledett), nem tudta visszaszerezni. Basa 1667-ben még életben volt akkor, amikor Bethlen Miklós megkérte az unokája, Kún Ilona kezét.

Háromszék másik, a 17. század húszas-harmincas éveiben jelentős emelkedésnek indult családja a Mikes volt. Ez a család a székely tradícióban az ősi, székely eredetű famíliák között van számon tartva. A Mikes testvérek egyike a művelt és tehetséges Mikes Mihály volt, aki európai peregrinációja során nemcsak elméleti képzésben részesült, de modern tüzérségi ismereteket is elsajátított.³³ Mivel apja, aki 1635-ben halt meg, tanácsúr és főlovászmester volt, legtehetségesebb fiának lehetősége nyílt a tanulásra. 1628 és 1630 között a bécsi egyetem jezsuita kollégiumában tanult, majd Erdődy György kíséretében öt esztendőn át peregrinált Európában. Járt Leydenben és Itáliában is folytatott tanulmányokat.³⁴ A lányrablást követően 1639-ben már kegyelmet kapott, ekkor visszatért Erdélybe, és a fejedelem szolgálatába állt. Első szolgálati helye az udvari lovasság volt.³⁵ A harmincéves háborúba bekapcsolódó Rákóczi a tüzérség parancsnokává tette a tehetséges Mikest, aki

---

²⁸ Nemes János naplója TT. 1902. 245.

²⁹ SZOKI. VI. 215-222.

³⁰ Nemes János naplója. Történelmi Tár. 1902. 249.

³¹ Uo. 251.

³² MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 468.

³³ *Horn Ildikó*: i.m. 253., Haller Gábor naplója, ETA, IV, 19-20; *Katona Imre*: A Mikesek Vas megyei kapcsolatai, in *Savaria* 13/14, 1979-1980, Szombathely, 1984, 307-324; *Szabó Miklós*. – *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700, in *Fontes Rerum Scholasticarum*, IV, szerk. Keserű Bálint, Szeged, 1992, nr. 1949.

³⁴ ETA IV. 19-20.

³⁵ *Lázár Miklós*: Erdély főispánjai 196-199.

katonai sikereket aratott, Jármly Ferencsel együtt vezette a székely hadakat, amelyek Regéc várát is sikerrel ostromolták.³⁶ 1648-ban diplomáciai feladatokat is kapott, tárgyalt a kurlandi herceggel és a brandenburgi választófejedelemmel is.³⁷ 1649-ben sikeresen szerezte vissza családjának a korábban elveszített marosújvári uradalom egy részét. 1650-ben, amikor II. Rákóczi György seregei is közreműködtek a moldvai vajda elűzésében, Mikes újabb katonai sikereket aratott. Az apjánál gyengébb és persze jóval fiatalabb új fejedelem nem tudta megállítani Kemény János előretörését, aki megszerezte az udvari lovasság főkapitánya címét. Mikes a helyetteseként tevékenykedett, és ez a „munkakapcsolat” elmélyítette kettejük barátságát. Az 1653. évi hadjáratban is alvezérként harcolt Kemény János mellett. Ezekben az években a lengyel uralkodó segítségére rendelt erdélyi seregrész főparancsnoka volt, közben pedig évente követi szolgálatot teljesített a lengyel királynál. 1654. május 22-én ő ment Klobusiczkyval Varsóba a katonai segítségért hálás uralkodóhoz, aki lengyel indigenátust ajánlott fel néhány erdélyi főúrnak.³⁸ Mivel így módon a fejedelem „lengyel szakértőjévé” vált, természetes volt, hogy folyamatosan jelen lehetett a szövetségi tárgyalásokon 1655-től kezdődően.³⁹ Az udvari ranglétrán egyre feljebb jutó Mikes elkezdte a Székelyföldön kívüli birtokok gyűjtését, ami arra utal, hogy saját személyes karrierjét nem, vagy nem kizárólag Háromszéken belül képzelte el.

Már 1649-ben megszerezte az Alsó-Fehér megyében fekvő Marosújvár és Csongva birtokrészeit a Belső-Szolnok területén található Nagydebriekkel együtt,⁴⁰ majd 1652-ben Alsó-Fehér megye több településén szerzett birtokot.⁴¹ Még 1655-ben Belső-Szolnok megyében is birtokot szerzett, Felsőszűcs nevű településen.⁴² Ekkori titulusa az udvari lovasság alkaptánya és táblai ülnök volt. 1656-ban a fejedelem kinevezte fejedelmi tanácsosává és kancellárrá is.⁴³ 1656-ban újabb birtokadományokat kapott, ami megerősíti Horn Ildikó feltételezését, miszerint II. Rákóczi György a fiatalabb Mikes Mihály támogatásával Kemény János súlyát igyekezett kissé kompenzálni. Kemény tekintélye

---

³⁶ Szádeczky: 188.

³⁷ *Horn Ildikó*: Tündérország. i. m. 253.

³⁸ Végül a gyermek I. Rákóczi Ferenc mellett Kemény János és Petki István kapta a lengyel indigenátust.

³⁹ Erdély és az északkeleti háború I. 103, 109, 236, 280-297.

⁴⁰ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 25. 87-88.

⁴¹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 28. 573-574. Offenbánya, Csorras, Szarvas, Munczel és Brezest településeken szerzett birtokrészeket.

⁴² MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 515-517.

⁴³ *Horn Ildikó*: Tündérország. i. m. 253.

azonban olyan nagy volt, hogy a kancellári cím ellenére sem Mikes, hanem Kemény maradt a döntések meghozatalának a kulcsfigurája.

A lengyel hadjáratban Mikes is részt vett, itt azonban már nem a tüzéri képzettségét, hanem diplomáciai képességeit hasznosította a fejedelem. Kancellárként a kijelölt erdélyi tárgyaló volt, aki Wierczboczban a fejedelem nevében aláírta a békeokmányokat. Később Rákóczi szűkebb kíséretében volt, amikor az hazamenekült a lengyel kudarcot követően. Itthon neki is fontos szerepe volt abban, hogy II. Rákóczi György a lemondása után is megtarthatta az erdélyi birtokait. Később, egészen Rákóczi haláláig kitartott mellette. Kemény János tatár fogságba kerülése után ő lett Rákóczi seregének a vezére, ő vezette azt a sereget is, ami a Barcsay Ákos által behívott török sereget Balázsfalvánál bekerítette. Később a csapataival Brassót is bevette, ahová korábban Barcsay menekült a Rákóczi-pártiak támadása elől. 1660 januárjában Nagyszeben ostromához is hozzákezdett. A vezénylete alatt harcoló székelyek támadása nagyon erős volt, ám az ostromot félbe kellett hagyni a török sereg közeledtének a hírére. Mikes és serege innen vonult Gyalu irányába és részt vett a szászfenesi csatában is, ahol Rákóczi György halálos sebet kapott. Mihály Barcsayval szemben még hősiessen védte Ecsed várát, noha a török vezér testvérének, Mikes Jánosnak a megölésével fenyegette őt. A harcokban ekkor már a Mikes család több tagja is részt vett, Mihály egyik unokatestvére, György valamint két testvére, János és Kelemen. Amíg Mihály az udvarban forogva építette a családja karrierjét, addig a família többi tagja Háromszéken igyekezett visszaszerezni a család hatalmát a Basákkal szemben. A széki periratok alapján egyértelmű a munkamegosztás a családtagok között, Mihály gyakorlatilag nem szólt bele a széki történésekbe. Nem így testvérei, akik közül elsősorban Kelemen igyekezett a Mikesek számára minél több szimpatizánst szerezni. Kelemen a széken belül nősült, a szintén ősi Kálnoky családból származó Zsuzsannát vette feleségül. Mihály birtokszerzései révén az ő feladata volt a folyamatosan gyarapodó birtokok egyben tartása. Mikes Kelemen ekkor még túl fiatal volt ahhoz, hogy egyedül képviselje a széken belül a Mikeseket. Ezért az 1652-56 közötti években a Zágónban birtokos Mikes György volt a család széki tevékenységének a szervezője, különösen a Nemes és Jankó családokkal igyekezett szoros kapcsolat kiépítésére. Az ötvenes évek jól láthatóan a nagy társadalmi mozgások időszaka volt Háromszéken, egyelőre a Kálnoky, a Mikó, a Nemes valamint a Daczó családok a helyüket keresték a két „nagy” család kapcsolati hálójában. 1657-ben a Mikesek már elég erősnek érezték magukat

egy széken belüli hatalomátvételhez, ezért Kelemen egyre erősebben próbált élni széki főkapitányi pozíciójával. 1659-re Mihály elérte Rákóczinál, hogy öccsét ítélőmesterré tette.

Mikes Kelemen 1660-ban, II. Rákóczi György halálának időpontjában még csupán elkezdte a Mikes család hatalmának a széken belüli kiépítését, amit nehezített a család hosszas ragaszkodása Rákóczihoz. A széki kapitányi tisztség azonban ehhez megteremtette a kiindulópontot. Az öreg Basa Tamás haláláig ennek ellenére nem sikerült felülkerekedni a Basa családon.

Kelemen 1664-ben, Mihályhoz hasonlóan, megkezdte birtokai szaporítását a Székelyföldön kívül is.⁴⁴

Háromszék mellett Csík- Gyergyó- és Kászsószék társadalma ment át a legnagyobb átalakuláson a 17. század közepére. A szék a középkor végére szép csendesen a Lázár család uralma alá került, olyannyira, hogy a 16. század közepére a Lázárok sikeresen örökletessé tették a széki vezető tisztségek egy részét, sőt Kászsószéket saját birtokukként kezelték.⁴⁵ A Lázárokkal és Bethlen Gáborral is rokonságban lévő hídvégi Mikó Ferenc is Csík- és Kászsószéket nézte ki terjeszkedése színhelyéül, ugyanis noha maga háromszéki származású volt, Bethlen révén megszerezte a csíki főkapitányi tisztséget és házasságának köszönhetően birtokokhoz is jutott itt. Csíki terveire utal az, hogy Csíkszereda közelében udvarházat, nemesi kastélyt kezdett építeni. Fiú örökös híján azonban a Mikó család nem került be a csíki elitbe.⁴⁶

Rákóczi Zsigmond legendás kancellárjának, dersi Petki Jánosnak a családja fiú ágon kihalt, sőt Báthory Gábor a birtokaik egy részétől is megfosztotta őket. A család azonban különböző ágakon tovább élt és először átterjeszkedett Marosszékbe, majd pedig a nagyobb lehetőségekkel kecsegtető Csík- és Kászsószékben jelentek meg. A 17. század elején kezdték használni a „királyhalmi” előnevet. 1614-ben még csak három csíki településen volt birtokrészük és összesen 29 jobbágyuk, ám I. Rákóczi György uralma idején a család egy újabb „erős embere” ismét az élvonalba tudta emelni a Petkieket. Az agilis katonaember, Petki István szerencsés csillagzat alatt született, ugyanis egyik nagynénje révén megörökölte a Bethlen Gábor alatt hatalmas vagyont gyűjtött Balássy család vagyonának a jelentős részét, ami megalapozta a család karrierjét.⁴⁷

---

⁴⁴ Alsó-Fehér megyében szerzett birtokokat. Szunyogszegen. MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 862-863.

⁴⁵ *Balogh Judit*. 2005. i. m. 35-36.

⁴⁶ *Nagy János*: Mikó Ferenc életrajza. Keresztény Magvető 1875., *Szádeczky-Kardoss Lajos*. 1927. i. m. 173.

⁴⁷ A Balássy család Udvarhelyszék vezető családja volt, oldalágon része a Kornis-klánnak. A szentdemeteri és

Királyhalmi Petki István rokona, Petki Ferenc I. Rákóczi György egyik török követe volt.⁴⁸ Apja, Petki Farkas, noha az Alsó-Fehér megyében található Királyhalma nevű birtokról is nevezte meg magát, jobbágyai számát tekintve a harmadik helyen állt Csíkszék nemesei között.⁴⁹ Csíki megtelepedését legitimálta a székből származó felesége, Lázár Erzsébet, csicsói Lázár János lánya.⁵⁰ Petki Farkas idősebb fia, Farkas Csíkcicsón élt családjával,⁵¹ kisebbik fia, István pedig a fejedelmi udvarban próbált szerencsét. A gyermekként Bethlen Gábor udvarában nevelkedett Petki útját talán rokona, Balássy Ferenc egyengette. A hadseregben és követként is jól használható, agresszív és céltudatos fiatalember 1633-ban Tusnádon szerzett birtokot, 1634-ben pedig már Csíkszék alkapitánya volt. A Bethlen István és I. Rákóczi György közötti konfliktus során a határszéli szorosokban aratott katonai sikereket. 1636-ban ő is részese volt annak a követségnek, amely Bethlen Istvánnal a békét aláírta. Már ekkor Csíkszék kapitánya volt, és láthatóan Mikó Ferenc örökébe kívánt lépni, minthogy annak 1635-ben bekövetkezett halála után követte is őt a főkapitányságban. Az utód nélkül meghalt Mikó Ferenc birtokait is próbálta megszerezni. Mikó Ferencné feletti gyámsága segítségével biztosította, hogy a Mikó birtokok a tulajdonába kerüljenek.⁵² Petki a források szerint maga is morózus, igazi katonaember volt, hamar kiváltotta az ellenszenvet önmagával szemben.⁵³

A harmincas évek közepén már jelentős hatalommal bíró Petki 1635-ben már nős ember volt, házasságában talán katonai kapcsolatai játszottak szerepet. Sükösd György, az apósa a fejedelem mezei kapitánya volt, aki a Küküllő megyei Alsórákoson volt birtokos és nem lehetett szegény ember, ugyanis 1624-ben négy sarkos várkastélyt építtetett, Orbán Balázs „hatalmas unitárius főúr”-ként említi,⁵⁴ akinek a gyönyörű síremléke és kőkoporsója Nagyteremiben található. Petki István elit rokonokat szerzett a Sükösd családba való benősüléssel, ugyanis a másik Sükösd-lányt uzoni Béli János vette feleségül, így tehát a

---

véczei Balássy családra ld. *Balogh Judit*: A székely társadalom Báthory Gábor korában. In: Báthory Gábor és kora. In: Báthory Gábor és kora. i. m. 160-161. l. még: *Balogh Judit*: A székely nemesség helyzete Bethlen Gábor fejedelemsége alatt a Liber Regius oklevelei alapján. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica tom. 13. (2008) fasc. 3. 333-361.

⁴⁸ *Szádeczky-Kardoss Lajos*. 1927. i. m. 181.

⁴⁹ *Balogh Judit*. 2005. i. m. 152-186. Rol Kmlg Udvarhelyszék levéltára, Székely Lada Fond m 16. 56. sz. VIII. 1. Az 1614-es Conscriptio.

⁵⁰ *Kis Bálint*: A Petki család. Turul 13. (1895) 97-110.

⁵¹ Rol Kmlg Udvarhelyszék levéltára, Székely Lada Fond m 16. 50. 51. sz. Az 1627-es Conscriptio.

⁵² Sándor család levéltára. I. 96-100. o. Idézi *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 112. o.

⁵³ *Bíró Vencel*: Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935.

⁵⁴ *Orbán Balázs*. i. m. 138-146.

Béldi családdal is sógorságba került. Sükösd György ugyan 1631-ben meghalt, a házasság azonban az említettek miatt remekül szolgálta Petki István felemelkedésének érdekeit. Felesége révén már 1635-ben birtokokat szerzett, Udvarhelyszéken Homoródszentpéteren és Újfaluban, valamint az Alsó-Fehér megyei Somborban birtokrészeket.⁵⁵

Petki Lázárfalvát szemelte ki birtokközpontjának, mert már 1640-ben megkezdte itt egy családi kastély felépítését. A negyvenes évek folyamán örökölte meg nagynénje, Petki Erzsébet birtokait, akire négy férje, köztük Balássy Mihály⁵⁶, komoly vagyont hagyott. Ekkor került Petki birtokába Szentanna, Jobbágyfalva, Marosszentgyörgy, valamint udvarfalvi, remetei, csejdi, mogyorósi és libáncsi részbirtokok. Ezzel fontos marosszéki területek felett szerzett befolyást, így birtokai már Csíkszékben, Marosszéken és a vármegyei területeken is tekintélyes méretűre nőttek, ezzel a súlya a csíki nemesekhez képest hatalmas lett. Csíkban újabb adományt kapott Vacsárcsi, Szentmihály, Menaság, Kozmás és Csekefalva településeken.

A nagy tekintélyű főkapitány minden széki eseményt irányított, az 1644. évi hadjárat előtt lustrát tartott a székben 1643-ban. A törvényhozás elnöklését sem engedte ki a kezéből.

Mire II. Rákóczi György uralomra került, már Petki csíki hatalma megkérdőjelezhetetlen volt. Komoly kliensi hálózatot épített ki már a század közepére, amely tagjainak adományok juttatását is kijárta a fejedelemtől. Ilyen szervitora volt csíkszentmártoni Bodó Bálint, akinek lófősitő oklevelet adatott 1653 márciusában⁵⁷ valamint csíkszentsimoni Endes Miklós lófő, akit udvari familiárisának nevezett az oklevél, akinek 1659-ben nemességet adományoztatott.⁵⁸ 1652-ben komoly szerepet játszott a gyermek Rákóczi Ferenc fejedelemmé választásában. 1653-ra az egész erdélyi elit legfontosabb tisztségeit is elnyerte. Bár jogi ismereteiről nincsenek adataink, természetesen ő is részt vett az erdélyi törvénykönyv megalkotásában. Az I. Rákóczi György halála után a hatalmi vákuumot⁵⁹ érzékelő Kemény János a korábnál is nagyobb aktivitásba kezdett, hogy befolyását növelje az erdélyi politikában. A Petkivel együtt Bethlen udvarában nevelkedett Kemény ekkor

---

⁵⁵ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 21. 85-86.

⁵⁶ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 12. 184-185. Marosszéken Remete, Harczó, Szabéd, Szentanna, Somosd, Folyfalva, Bodon, Koronka, Odorfalva településeket örökölte Balássy Mihálytól az özvegy, Udvarhelyszéken Maksa, Magyarzsákod, Andrásfalva településeket, a vármegyei területeken Torda vármegyében Héttbükk, Küüllő vármegyében Fületelke, Oláhzsákod, Domáld, Belső-Szolnok vármegyében pedig az ősi birtokközpontnak számító Véczke településen lévő jószágot nemesi kúriával.

⁵⁷ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 190-191.

⁵⁸ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 30. 209-210.

⁵⁹ Az öreg és tekintélyes, erős kezű „öreg” Rákóczihoz képest fia fiatal volt és talán az udvar is érzékelte vele szemben apja bizalmatlanságát, uralma kezdetén minden bizonnyal jelentős volt a kontraszt apa és fia között.

kezdte meg a fejedelmi tanácsba delegálni a hozzá közel állókat, elsőként éppen régi barátját, Petki Istvánt. Az ekkor kezdődött moldvai hadjáratban is együtt harcoltak, Szucsáva bevétele pedig tovább növelte Petki tekintélyét. A már korábban említett lengyel indigenátus megszerzése⁶⁰ az erdélyi nemesek rangsorában is az első öt főúr közé emelte. Az év márciusában adományként megszerezte a Marosszékből található Szentgyörgynél a Székes patakon lévő híd vámjának a szedési jogát.⁶¹ Ekkor felsorolt címei a csíki főkapitányság mellett a főudvarmester és a belső tanácsos volt.

A lengyel hadjáratban természetesen a fejedelem legszűkebb környezetének tagja volt, így nem esett fogságba. 1658-ban, Rákóczi lemondása után az országgyűlés helytartóvá választotta. A fejedelemhez annak haláláig hűséges maradt, a Barcsay Ákost beiktató marosvásárhelyi országgyűlést csíki székely katonáival együtt otthagya és Rákóczi mellett küzdött csíki seregével a szászfenesi csatában is. Ezután Kemény János mellé állt. Ellenállása nagy szerepet játszott abban, hogy a török seregek Csíkszék felprédálták. Az új fejedelemmel, Apafi Mihállyal 1663-ra békélt meg. 1667-ben halt meg, és bár sok gyermeke született, nem a vér szerinti leszármazottai folytatták a széken belüli hatalmának növelését, hanem egyrészt veje, szárhegyi Lázár István, aki Kata nevű leányának volt a férje és akit fiaként szeretett,⁶² valamint az a tehetséges ifjú, akit rokonaként nevelt fel, Apor István. A család harcos katolicizmusáról is híres volt, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy I. Rákóczi György kísérlete a Székelyföld reformátussá tételére ebben a székben járt a legkisebb sikerrel. Hatalmát a vallás terén is éreztette, patrónusként ugyanis ő elnökölt 1643-ban a csíki zsinaton.⁶³

Csíkszéken még a 17. század elején is meglehetősen kevés jobbágy volt a többi székhez képest, a csíki társadalom legnagyobb része éppen ezért továbbra is őrizte archaikus, katonáskodó jellegét, a társadalom struktúrájára pedig a szabad állapotúak túlsúlya volt jellemző. Az ősi primori családok egy része kihalt, melléjük tehetséges lófők emelkedtek fel, ám a vagyoni szint általánosságban alatta maradt még a székelyföldi átlagnak is. Az egyetlen, hatalmát századokon át megtartani képes család a szárhegyi Lázár család volt, amely

---

⁶⁰ Rhédey Ferenc és Rákóczi fia mellett csak Kemény és Petki kapta meg.

⁶¹ MOL F 1 Erdélyi Fejedelmi Kancellária Libri Regii, 29. 622-623.

⁶² Szárhegyi Lázár István Lázár István csíki főkirálybíró és Székely Ilona fia volt, 1651-ben már a gyergyói lovasok hadnagyaként említették. Mivel apa nélkül nőtt fel, Petki Istvánt apjaként szerette és tisztelte. A fiatal Lázár tehetséges és művelt fiatalember volt, kiterjedt levelezést folytatott a Magyar Királyság és Erdély nemességével, sőt moldvai és havasalföldi bojárokkal is jó viszonyt ápolt. *Endes M.* i. m. 142-143.

⁶³ *Kállay Ferenc: A pogány magyarok vallása.* Bp. 1999.159.

azonban megelégedett a szék feletti befolyással, és alig tett kísérleteket jelentősebb vármegyei birtokok vagy országos tisztségek megszerzésére.

Királyhalmi Petki István nagyszerűen használta fel a családi kapcsolatait és a szerzett kapcsolatrendszerét arra, hogy a Lázár István főkirálybíró halála utáni hatalmi vákuumban gyakorlatilag Csíkszék „egyeduralkodója” legyen. Szerepét eddig a történetírás elsősorban katonaként méltatta, pedig egy egészen egyedülálló karrier és hatalomkoncentráció köthető a nevéhez, ami különösen annak a fényében grandiózus, hogy a szülei szintjén még alkapitányokat sem találunk, és iskoláiról is hiányosak az ismereteink, valószínű, hogy csupán a bethleni udvarban szokásos képzésben vett részt.

Csík társadalma tehát inkább a karriert építeni kívánó székely nemesek számára volt remek terep, mint ahogyan ezt Apor István még Petkinél is nagyívűbb karrierje mutatja az Apafi-uralom idején és azt követően. II. Rákóczi György nem tudott semmilyen módon befolyást gyakorolni Csíkszékre, de erre nem is törekedett. Petki István feltétlen hűsége biztosította neki azt a csíki katonai kontingenst, amire a háborúiban szüksége volt. A modell ugyanaz volt, mint a távoli ős, dersi Petki János esetében. Rákóczi Zsigmond fejedelem ugyanis a 17. század elején teljesen dersi Petki Jánoson keresztül, az ő tanácsait követve hozott döntéseket a székelyekkel kapcsolatos ügyekben. Ugyanezt tette Petki István, aki csíki hatalma megszilárdítása után elsősorban országos karrierjét építette és katonai kiválósága révén bármikor képes volt mozgósítani a hagyományokat féltve őrző székely közösséget. A kora újkor társadalmi változásai összességében ezt a széket hagyták a leginkább érintetlenül, ennek köszönhető, hogy a 18. században éppen ennek a széknek a társadalma tudott a legkevésbé alkalmazkodni a változásokhoz, és ez vezetett végül a madéfalvi veszedelemhez. A székely elit felekezeti összetétele a 17. század második felére teljesen átalakult, az unitáriusok fokozatosan koptak ki belőle, a még megmaradók pedig reformátusokká lettek vagy a marosszéki főtisztséget betöltő Tholdalagi katolikussá.

A Rákócziak alatt feltűnően nagyszámú székely katolikus jelent meg az elitben, akik Mikes Mihály és Petki István körül szerveződtek és egyre erősebb felekezeti elitcsoportot hoztak létre. Az általam eddig feltárt adatok azt mutatják, hogy a szerveződés motorja Petki István volt, aki II. Rákóczi György uralma alatt ért a karrierje csúcsára. A fejedelem is megbízott benne, de nagyon szoros szálak fűzték a fejedelemasszonyhoz, a katolikus gyökereihez végig ragaszkodó Báthory Zsófiához is.

Kemény János emlékirataiból tudjuk, hogy ennek az elitnek II. Rákóczi György fejedelmi kvalitásaival kapcsolatosan komoly kétségei voltak. Lorántffy Zsuzsanna a férje halálát követően lemondott a fejedelemszony címről és átadta azt a menyének, ezzel párhuzamosan pedig végleg Sárospatakra költözött. Pataki udvara hamarosan sajátos másodlagos fejedelmi udvarrá alakult, hiszen mind az erdélyi elit zömmel református-unitárius nemessége sűrűn megfordult itt, mind pedig a diplomáciai kapcsolatok egy részét itt bonyolították.

A legitimitási deficitet II. Rákóczi György egy hozzá hűséges elit felemelésével igyekezett ellensúlyozni, így több olyan székely is került a fejedelmi udvarba, akikben a saját emberét látta. Ennek a gyulafehérvári udvarnak a székely elithez kötődő tagjait vizsgálva figyeltem föl Báthory Zsófia levelezésére és a levelezésben egy olyan izgalmas és eddig kellően fel nem tárt kapcsolati hálózatra, aminek az egyik talán legaktívabb tagja Petki István csíki főkapitány volt, aki nagy erővel szervezte a székely katolikus nemességet.

Petki, aki gyámsággal megszerezte Mikó Ferenc birtokait, lánya házassága révén családi kapcsolatba került a szintén katolikus Lázárokkal, akik Gyergyót már századok óta családi birtokként kezelő családdal, kliensévé tette a Damokosokat és olyan hatalommal rendelkezett a székben és Háromszéken, hogy Báthory Zsófia katolikus székely udvarhölgyeit is ő házásította ki szintén székely nemesekkel. Így került a kapcsolati hálójába a szintén katolikus Imecs család is. Imecs Judit, aki Báthory Zsófia kedvelt és levelezésében is többször megemlégett udvarhölgye volt, Petki István támogatását élvezte férje, Apor Lázár halála után⁶⁴ és a fiát, Apor Istvánt is az udvarába vitte nevelésre. Báthory Zsófia udvara valóságos gyűjtőhelyévé vált a katolikus székely nemes leányoknak, hiszen Apor István későbbi feleségei is, akik közül az első kettőt minden bizonnyal maga Petky István választotta ki a számára, szintén udvarhölgy volt. Az összehasonlítás kedvéért említsük meg, hogy a református erdélyi nemesek leányai viszont Lorántffy Zsuzsanna udvarában fordultak meg szívesen, aki maga adta férjhez Bornemissza Annát a későbbi fejedelem Apafi Mihályhoz.

Petki István kapcsolati hálóját vizsgáljuk, azt látjuk, hogy Csík és Háromszék fontosabb katolikus nemesei mindannyian a részévé váltak.

Petky István állandó katonai hadvezér-társa volt a háromszéki nemesek közül Mikes Mihály, aki már I. Rákóczi György hadjárataiban a tüzérség parancsnoka volt és zabolai Mikes Kelemen, aki II. Rákóczi György alatt kezdte karrierjét építeni és a fejedelem feltétlen hívévé

---

⁶⁴ ROL. KmLg. Apor. cs. lt.III. 40.

vált. A felesége révén a kapcsolati hálójában tudhatta a köröspataki Kálnoki családot, a későbbi vicekancellár Kálnoki Sámuel. Mikes Kelemen olyan elkötelezett katolikusnak számított, hogy Apor Péter szerint a kortársak Kelemen pápának nevezték. A katolicizmus melletti harcias kiállása miatt Apafi Mihály több alkalommal akadályozta meg azt, hogy Háromszék főkapitányává megválasszák. A két Mikes testvér, akik közül Kelemen széki főkapitány, fejedelmi táblai ülnök, ítélőmester, a fejedelmi tábla elnöke, székely generális és Fehér vármegye főispánja lett, Mihály szintén széki főkapitány, ítélőmester és 1656-tól kancellár volt, Háromszék legnagyobb birtokosaivá váltak. Mivel Mihálynak nem maradt örököse, ezért a végrendeletében meghagyta, hogy minden vagyona egyesüljön a Mikes családi vagyonnal, ami testvérének, Kelemennek a fiai kezében volt, elsősorban pedig öccse Mihály nevű fia kezében. A 17. század végére a Mikéseknek és Kálnokiaknak Háromszéken belül sikerült felülkerekedni a szék korábban tekintélyesebbnek számító református nemesein, a Nemeseken és a Basa családon is, a szintén református Daczók pedig sosem emelkedtek ilyen magasra.

A Mikések által irányított háromszéki katolikus kapcsolati háló és a Petki István által létrehozott csíki hatalmi struktúra altorjai Apor István személyében ért össze, aki Petki István gyámfiaként unokaöccsét Pétert összeházasította Kálnoki Sámuel Borbála nevű leányával.

Az erős katolikus csoporttudat a székely eliten belül több komoly együtt mozgást is eredményezett amellet, hogy a század végére sikerült elérniük, hogy a protestáns, ekkor már református többségű székely székek élére is katolikus főtiszteket nevezzenek ki.

Ezek közül az első az a politikai lobbitevékenység, aminek a révén a székelység lett II. Rákóczi György majd pedig Kemény János legeltökéltebb támogatója.

A második ilyen együttes fellépés a református Béldi Pál összeesküvésének a leleplezésekor történt, amiben fontos szerepet játszottak a Mikes testvérek és Apor István is, Petki István ekkor már nem élt.

Mind Mikes Kelemen, mind Mikes Mihály, mind pedig Apor István hatalmas birtokrészeket kaptak adományként a fejedelemtől azért, mert a Porta felé jó kapcsolatokat ápoló református székely főúrral szemben a fejedelemhez fordultak.⁶⁵ Ennek következtében felekezeti hovatarozásuk ellenére sikeresen emelkedtek széki riválisaik felé. Ezt a hálózatot a legtökéletesebben A fejedelemség bukását követően tudták alkalmazni, amikor a jezsuita

---

⁶⁵ Bíró Vencel: Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935. 137-138.

rend képviselőin keresztül ennek a körnek a tagjai olyan magasra emelkedtek, mint korábban székely nemesek sohasem.

A Mikesek, a Kálnokiak, Petki István és Apor felekezeti identitása számos patrónusi tevékenységükben is megmutatkozott. Mindannyian harcos képviselői voltak az erdélyi katolikus státusnak, folyamatosan támogatták a székelyföldi kolostorokat sőt maguk is jelentős építetők voltak.

Ezzel a láthatóan erős csoporttudattal rendelkező katolikus székely elittel szemben gyakorlatilag nem állt fel protestáns csoporttudattal szerveződött református vagy unitárius székely elit. A protestáns székely nemesek talán azért érezték sürgősnek ezt, mert a református fejedelmek uralma alatt az állam által támogatott felekezethez tartozás tudata miatt ezt sürgősnek érezték.

Az unitárius elit önvédelmi képessége ekkorra teljesen elolvadt, sőt a 17. század végén-18. század elején a reformátusság még mindig az unitáriusokkal volt elfoglalva, mint bármilyen szoros felekezeti alapú kapcsolati hálózat kialakításával.

Udvarhelyszéken, ahol az elitben még ekkor is unitáriusok és reformátusok voltak az Ugronok és a Danielek révén, nem volt kivel küzdelmet folytatni, a két család pedig részben a lokális vezető pozíciókat kereste, részben pedig vármegyei pozíciókat igyekezett megszerezni.

Marosszéken a 17. század közepéig nem jelent meg jelentősebb vagyonnal és hatalommal rendelkező főúri csoport, így a zömében református szék szabad terep volt Tholdalagi Mihály számára, aki a Szentföldnek nevezett területen, Mikháza központal jelentős katolikus központot tudott kiépíteni.

A Székelyföld elitjének katolikussá válását érzékelte I. Rákóczi György, aki megpróbált valamit tenni ezzel szemben. Háromszéken a zabolai Mikesek egyre nagyobb tekintélyét próbálta ellensúlyozni a szintén zabolai Basa Tamás támogatásával, valamint neki köszönhető az is, hogy a Béli-fiók konverziója révén egy időre erős református bázis alakult ki a már Bethlen alatt felemelkedő Nemes családdal együtt. Az említett három család között azonban nem mutatható ki semmilyen felekezeti alapú kapcsolatrendszer még akkor sem, ha a birtokán Basa és Béli is komoly egyháztámogató tevékenységet folytatott, csakúgy, mint a nem székely Rhédeyek, akiknek Erdőszentgyörgyre telepítése a marosszéki katolikus Tholdalagi család súlyát volt hivatott ellensúlyozni.

Bethlen Gábor nagy terve egy református elit kialakítása volt Erdélyben, akiknek csoporttudatát családi szálakkal igyekezett egyre szorosabbá tenni. A Bethlenek, Rhédeyek, Apafiak, Barcsayak, Bornemisszák, Bánffyok kapcsolati hálózata azonban csak részben terjedt ki a Székelyföldre is, aminek katolikus elitje a 17. század végére szinte minden fontos pozíciót megszerzett és eredményesen osztotta újra ezeket egymás között ezáltal alkalmassá válva arra is, hogy a létrejövő Gubernium vezető pozícióit elfoglalhassa.

A székely elit átrendeződése a korábbi katonai identitás háttérbe szorulását is eredményezte.

Az 1658-as háromszéki tatár betörés azt mutatta meg, hogy a székely katonaság egyre nehezebben birkózott meg még az önvédelem feladataival is.

Apafi törekedett a székelységgel való viszonya rendezésére, az ellene lázadóknak megkegyelmezett, de a széki főkapitányi pozíciókat elsősorban nem székelyekkel töltötte be. Udvarhelyszék főkapitánya így először Bethlen János kancellár lett, majd őt 1667-ben követte a fia, Bethlen Miklós. Marosszék élére Haller Gábor került főkapitányként, majd 1663-tól Kornis Gáspár volt a szék főkapitánya egészen 1684-ig.

A renitens Csíkszék élén állandó őrsváltás zajlott hosszú éveken át, mert Apafi a református és korábban kisebb súlyú Daczó Jánost kívánta elfogadtatni a székkal. Az állandó tiltakozás hatására 1664—ben visszahelyezte Petki Istvánt, aki 1667-es haláláig újra főkapitány lett. Őt egy éven át Szentpáli István követte, aki a fejedelem sógora volt, ám az ő halála után Apafi megint Daczó beiktatásával próbálkozott a szék minden tiltakozása ellenére.

Háromszék főkapitánya Nemes János lett egy rövid, egy éves intermezzót kivéve egészen 1688-ig.

A székelység Apafi alatt sok hadi vállalkozásba kényszerült részt venni, ezek azonban jellegüket tekintve teljesen mások voltak, mint azt megelőzően. 1663-ban a török sereg tartalékként vettek részt a hadjáratban, ott voltak Érsekújvár alatt is. A székely elittel szemben azonban a fejedelem bizalmatlan volt, így nem is kaphattak a korábbihoz hasonló feladatokat, amik kellő súllyal lehetek volna katonai karrierjük elemei. Ez az elit egyre nagyobb mértékben választott alternatív karrierstratégiákat, ilyen volt a képzettség, mint Kálnoki Sámuel életútja, vagy a gazdasági elitbe kerülés útján történő, addig teljességgel atipikusnak számító hatalomépítés, amit Apor István esetében modellezhetünk.

Felekezeti csoporttudat az eliten belül

A konfesszionalizációs elméletek egyik fontos eleme a kialakuló felekezetek identitásának hitvallási alapú meghatározása, a közös felekezeti identitású csoportok szoros közösségi tudata, az azonos identitású csoportok tagjai közti kohéziós erő jelenléte, közöttük egy létező kapcsolati háló megépülése, ami jelentős politikai lobbierdekekkel is párosul.⁶⁶ Az általam vizsgált székely elitben szintén megjelentek ezek az elemek, ám a kora újkor idején e tekintetben komoly változás zajlott. Ez a változás a Magyar Királyság területén is megfigyelhető, ott azonban az volt az oka, hogy a 17. században az elitben lejátszódó rekatolizációs folyamat gyökeresen rendezte át az elit felekezeti térképét. A székelységeken belül úgy ment végbe gyökeres váltás, hogy nem zajlott le tömeges rekatolizáció.

A kora újkori székely elitnek elsősorban nem a felekezeti, hanem a személyi összetétele változott meg a 16-17. század folyamán.⁶⁷ Az Erdélyi Fejedelemség fennállásának másfél száz éve alatt a székelységeken belül teljes elitváltás történt.

Az 1562-ben elveszített kollektív nemesség nemcsak káoszt és egzisztenciális bizonytalanságot teremtett, ahogyan azt a székely történelem korábbi megírói több oldalról is alaposan megvilágították Szádeczky-Kardoss Lajostól⁶⁸ kezdve Egyed Ákoson⁶⁹ át Demény Lajosig⁷⁰, hanem katalizátora is lett a társadalmi mobilitásnak és lehetőséget adott a felemelkedésre azok számára, akik képesek voltak megragadni ezt.⁷¹

Így, ezt a társadalmi átrendeződést kihasználva minden addiginál nagyobb hatalomkoncentrációt és birtokkomplexumot tudott létrehozni néhány család, akik sajátos módon mind egyetlen székben, Udvarhelyszéken voltak birtokosok.⁷² A birtokolt jobbágyok száma, a birtokok mérete és a politikai hatalom tekintetében is egyértelműen a székelyföldi

---

⁶⁶ Kármán Gábor: A konfesszionalizáció hasznáról és káráról: Egy paradigma margójára. In: Felekezeti társadalom – felekezeti műveltség: A Hajnal István Kör 2011. évi győri konferenciájának kötete. Szerk. Lukács Anikó. Bp., 2013. 27–40. [Rendi társadalom – polgári társadalom, 25.]

⁶⁷ Balogh Judit: Politikaformáló székely főemberek II. Rákóczi György Erdélyében. = Századok. 2012/5. 1189-1226.

⁶⁸ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. 1927. 118.

⁶⁹ Egyed Ákos: A székely hadkötelezettség és hadszervezet, különös tekintettel a XVI. századra. In: Székely felkelés 1595-1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Bukarest, 1979. 53-58.

⁷⁰ Demény Lajos: Az 1562. évi felkelés. In: Székely felkelés 1595-1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Bukarest, 1979. 59-70.

⁷¹ Balogh Judit: Székely karrierlehetőségek a kora újkor kezdetén. In: Arisztokrata életpályák és életviszonyok. Debrecen, 2009. 47-56.

⁷² Balogh Judit-Horn Ildikó: A hatalompépítés útjai. A homoródszentpáli Kornis család története. = Századok. 2008/4. 849-896.

átlag fölé kerültek a homoródszentpáli Kornisok, a derzsi Petkiek valamint a hozzájuk kötődő családok, a vargyasi Danielek, később a Gerébek, és az Ugronok. A többi szék vezető családjainak hatalma mind mélyen alatta maradt ezen családokénak.⁷³

Ezek a családok nemcsak a birtokaik elhelyezkedését tekintve voltak közel egymáshoz, hanem felekezetüket tekintve is. Horn Ildikó kutatásai is mutatták, hogy a 16. század végén egy erős unitárius elit jött létre Erdélyben, akik ügyesen hozták helyzetbe egymást, beletartoztak egymás kapcsolati hálózatába és csoporttudatuk magas állami pozíciókhoz juttatta a csoportba tartozókat.⁷⁴

Az ekkor felemelkedő székely elit minden igazán jelentős családja unitárius volt ekkoriban, a körük szerveződött kliensi körben sem voltak jelen katolikusok,⁷⁵ a 17. század elején azonban megjelentek közöttük reformátusok, illetve több család egy-egy ága lett reformátussá, esetleg szombatossá vagy radikális unitáriussá, mint Péchy Simon⁷⁶ vagy a Balássyak, Danielek és az Ugronok.

Ez az elit, aminek a tagjai olyan befolyással rendelkeztek a Székelyföldön, hogy rövid idő alatt képesek voltak a székelység egészét Bocskai István mellé állítani,⁷⁷ a 15 éves háború harcaiban felmorzsolódott vagy néhány család kihalt, a megmaradtakat pedig Báthory Gábor igyekezett még erőteljesebben háttérbe szorítani.

Az új összetételű székely elit felépítésének kezdete Bethlen Gábor nevéhez kötődik,⁷⁸ aki, noha még használta a megmaradt udvarhelyi elitet is, határozottan kezdett megszervezni egy új vezető réteget, akik már nem udvarhelyszékiek voltak, hanem háromszéki és csíki családok közül kerültek ki.

---

⁷³ Balogh Judit: Székelyföldi karrierok. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16-17. században. Bp. 2011. Kornisok: 57-111; Petkiek: 203-222; Danielek: 40-56; Gerébek: 193-202.

⁷⁴ Horn Ildikó: Az unitárius elit stratégiái (1575-1603). 28-34. = Keresztény Magvető. 1999. 1-2. 28-34.; Horn Ildikó: Hit és hatalom – Az erdélyi unitárius nemesség 16. századi története. Balassi Kiadó. 2009.

⁷⁵ Balogh Judit-Horn Ildikó: A hatalomépítés útjai. A homoródszentpáli Kornis család története. = Századok. 2008/4. 849-896.

⁷⁶ Dán Róbert: Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon. Bp. 1987. Akadémia. 123-124.

⁷⁷ Egyed Ákos: Bocskai István és a székelykérdés. In: „Nincsen nekünk több hazánk ennél...” Tanulmányok a Bocskai-kérdés történetéhez. Szerk. Ifj. Barta János, Papp Klára. Bp. 2006. 58-64., Balogh Judit: Székely nemesi karrierlehetőségek Bocskai István korában. In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. A Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója VIII. Szerk.: Papp Klára – Jenei-Tóth Annamária. Debrecen, 2006. 119-129.

⁷⁸ Szádeczky-Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. 1927.172-181., Csetri Elek: Bethlen Gábor életútja. Bukarest, 1992. 85-140. Balogh Judit: Bethlen Gábor víziója a székely társadalomról. In: Bethlen Gábor képmása. Szerk.: Papp Klára – Balogh Judit. Debrecen, 2013. 215-227.

Bethlen Gábor fejedelemsége első harmadában utód nélkül halt meg Kornis Ferenc, a Balássy család utolsó férfi képviselői és Geréb András is.

Helyettük, mellettük Bethlen fontos pozíciókba segítette a háromszéki majd Csíkban birtokot szerző Mikó Ferencet,⁷⁹ a csíki Lázárokat valamint a háromszéki Bélieket, mellettük fontos szerepet kapott a szintén háromszéki Nemes család.⁸⁰ Bethlen indította el annak a nagyercsei Tholdalagi Mihálynak is a pályáját, aki ugyan nem volt székely származású, ám két székely felesége és marosszéki tisztségei révén a székely elithez sorolta magát ő és a kortársak is.⁸¹

A Bethlen alatt karrierjüket indító családok mellé a székelységhez szorosan kötődő Rákócziak alatt újabb családok sorakoztak föl, mint a zabolai Mikesek, a királyhalmi Petkiek, a köröspataki Kálnokiak vagy a zabolai Basák.

Ez az elit II. Rákóczi György uralma idején már jelentős hatalomra tett szert, amit Apafi Mihály fejedelemsége alatt tovább épített.⁸²

Az új elit nem szervezhető egy kapcsolati hálózatba, noha a birtokaik elsősorban Háromszéken és Csíkban helyezkedtek el, kivéve Tholdalagi Mihály marosszéki és vármegyei birtokait. Minden bizonnyal ennek köszönhető, hogy, noha többen is megpróbálták megismételni Kornis Farkas 16. század végi pályáját, ez csak királyhalmi Petki István csíki főkapitánynak sikerült, a nála is nagyobbra törő Béli Pál összeesküvése azonban elbukott éppen a székelyföldi kliensek gyér száma és meglehetősen foghíjas hálózata miatt.⁸³

A két kísérlet közötti különbség részben a két ember felekezeti hovatartozásában is keresendő, ugyanis Petki István katolikus, míg Béli Pál református volt.

A 17. század közepére felemelkedő új székely elit tagjai a felekezeti hovatartozásukat tekintve teljesen különböztek a 16. századi unitárius elittől.

---

⁷⁹ Nagy Márta: Egy főúri rangra emelkedett nemes élete: hidvégi Mikó Ferenc (1585 - 1635) In: A Csíki Székely Múzeum évkönyve 2005. Társadalom és humántudományok. Csíkszereda. 2006. 83-120.

⁸⁰ Balogh Judit: Politikaformáló székely főemberek II. Rákóczi György Erdélyében.–Századok. 2012/5. 1189-1226.

⁸¹ Tholdalagi Mihály emlékirata. Kolozsvár, 1855. (Erdélyi történelmi Adatok. Kiadja Mikó Imre I. 219. I. Egyike a fontosabb erdélyi történelmi kútfőknek). Tholdalagi Mihály követségi naplója. Közli Ötvös Ágoston. (M. Akad. ért. Philos. T. T. Közl. II. 1861-62. 229.) Kővári László, Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854. 236.

⁸² Balogh Judit. 2012. 1189-1226-

⁸³ Deák Farkas: Uzoni Béli Pál 1621-1679. Históriaantik Könyvesház Kiadó. Budapest, 2011.

Az utód nélkül meghalt Mikó Ferenc még unitárius volt ugyan, az ő örökségét azonban már a katolikus Petki István szerezte meg.⁸⁴ Tholdalagi Mihály is unitárius volt eredetileg, ám katolizált és Brandenburgi Katalin idejére már a legelhivatottabb katolikus nemesek sorában találjuk, aki már ekkor ígéretet tett egy ferences kolostor megalapítására, ami a marosszéki Mikházán fel is épült.⁸⁵ Uzoni Béldi Kelemen háromszéki főkapitány, Bethlen Gábor régi bujdosó társa még harcos, hithű katolikus volt, a fiai azonban I. Rákóczi György hatására reformátussá lettek.

A zabolai Mikes család egy része is I. Rákóczi György idején váltott vallást, királyhalmi Petki István azonban ekkor már katolikusként jelent meg a forrásokban. A háromszéki Nemesek és Basák reformátusok voltak, és nagyon jelentős lokális hatalommal rendelkeztek a székben, csakúgy, mint Udvarhelyszékben a vargyasi Danielek és az ábrámfalvi Ugronok.

A székely elit felekezeti összetétele tehát a 17. század második felére teljesen átalakult, az unitáriusok fokozatosan koptak ki belőle, a még megmaradók pedig reformátusokká lettek vagy a marosszéki főtisztséget betöltő Tholdalagi katolikussá.

A Rákócziak alatt feltűnően nagyszámú székely katolikus jelent meg az elitben, akik Mikes Mihály és Petki István körül szerveződtek és egyre erősebb felekezeti elitcsoportot hoztak létre.⁸⁶ Az általam eddig feltárt adatok azt mutatják, hogy a szerveződés motorja Petki István volt, aki II. Rákóczi György uralma alatt ért a karrierje csúcsára.⁸⁷ A fejedelem is megbízott benne, de nagyon szoros szálak fűzték a fejedelemasszonyhoz, a katolikus gyökereihez végig ragaszkodó Báthory Zsófiához is.⁸⁸

I. Rákóczi György fejedelemségének végére már felnőtt és megerősödött az az új elit, amelynek az építését még Bethlen Gábor kezdte el. Ezek már öreg Rákóczi Györggyel is sajátos viszonyban voltak, itt utalnék B. Szabó János és Sudár Balázs jelenleg folyó kutatásaira⁸⁹, Kemény János emlékirataiból azonban tudjuk, hogy II. Rákóczi György

---

⁸⁴ Endes Miklós: Csík-, Gyergyó-, Kászon székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp. 1938. 112.

⁸⁵ Emódi Tamás: A mikházi ferences templom. = Krónikás. A NKÖM lapja. Budapest, 2000. 8-9.

⁸⁶ Horn Ildikó: Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657-ben. In Perlekedő évszázadok: Emlékkönyv Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk. Horn Ildikó. Budapest: OMIKK Ny. 1993.

⁸⁷ Balogh Judit: 2012. 1208-1209.

⁸⁸ Báthory Zsófia udvarhölgyei között jelentős arányban voltak jelen katolikus székely családok leányai udvarhölgyként, akik mind Petki István környezetéhez kötődtek.

⁸⁹ A kutatás eddig megjelent eleme: B. Szabó János – Sudár Balázs: „Independens fejedelem a Portán kívül” II. Rákóczi György oszmán kapcsolatai. Esettanulmány az Erdélyi Fejedelemség és az Oszmán Birodalom

fejedelmi kvalitásaival kapcsolatosan komoly kétségeik voltak.⁹⁰ Lorántffy Zsuzsanna a férje halálát követően lemondott a fejedelemszöny címéről és átadta azt a menyének, ezzel párhuzamosan pedig végleg Sárospatakra költözött.⁹¹ Pataki udvara hamarosan sajátos másodlagos fejedelmi udvarrá alakult, hiszen mind az erdélyi elit zömmel református-unitárius nemessége sűrűn megfordult itt, mind pedig a diplomáciai kapcsolatok egy részét itt bonyolították.⁹²

A legitimitási deficitet II. Rákóczi György egy hozzá hűséges elit felemelésével igyekezett ellensúlyozni, így több olyan székely is került a fejedelmi udvarba, akikben a saját emberét látta.⁹³ Ennek a gyulafehérvári udvarnak a székely elithez kötődő tagjait vizsgálva figyeltem föl Báthory Zsófia levelezésére⁹⁴ és a levelezésben egy olyan izgalmas és eddig kellően fel nem tárt kapcsolati hálózatra, aminek az egyik talán legaktívabb tagja Petki István csíki főkapitány volt, aki nagy erővel szervezte a székely katolikus nemességet.

Petki, aki gyámsággal megszerezte Mikó Ferenc birtokait, lánya házassága révén családi kapcsolatba került a szintén katolikus Lázárokkal,⁹⁵ akik Gyergyót már századok óta családi birtokként kezelő családdal, kliensévé tette a Damokosokat és olyan hatalommal rendelkezett a székben és Háromszéken, hogy Báthory Zsófia katolikus székely udvarhölgyeit is ő házassította ki szintén székely nemesekkel. Így került a kapcsolati hálójába a szintén katolikus Imecs család is.⁹⁶ Imecs Judit, aki Báthory Zsófia kedvelt és levelezésében is többször megemlített udvarhölgye volt, Petki István támogatását élvezte férje, Apor Lázár halála után és a fiát, Apor Istvánt is az udvarába vitte nevelésre. Báthory Zsófia udvara valóságos gyűjtőhelyévé vált a katolikus székely nemes leányoknak, hiszen Apor István

---

viszonyának történetéhez. (1, rész). Horn Ildikó: Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657-ben. In *Perlekedő évszázadok: Emlékkönyv Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. Horn Ildikó. Budapest: OMIKK Ny. 1993. Horn Ildikó: Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657-ben. In *Perlekedő évszázadok: Emlékkönyv Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. Horn Ildikó. Budapest: OMIKK Ny. 1993.

⁹⁰ Kemény János önéletírása. In: Kemény János és Bethlen Miklós művei. Bp. 1980. 182-265.

⁹¹ Péter Katalin: Milyenek voltak az erdélyi fejedelemszönyök? In: *Erdély és Patak fejedelemszönye*. Lorántffy Zsuzsanna. Sárospatak, 2000. 21-22.

⁹² Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651-1686. évekről. Közli Tóth Ernő. (Történelmi Tár 1902. 231-263., 375-411., 528-574. I. életrajzi bevezetéssel).

⁹³ Horn Ildikó: Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657-ben. In *Perlekedő évszázadok: Emlékkönyv Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. Horn Ildikó. Budapest: OMIKK Ny. 1993.

⁹⁴ A levelek összegyűjtése folyamatban van.

⁹⁵ Szárhegyi Lázár István Lázár István csíki főkirálybíró és Székely Ilona fia volt, 1651-ben már a gyergyói lovasok hadnagyaként említették. Mivel apa nélkül nőtt fel, Petki Istvánt apjaként szerette és tisztelte. A fiatal Lázár tehetséges és művelt fiatalember volt, kiterjedt levelezést folytatott a Magyar Királyság és Erdély nemességével, sőt moldvai és havasalföldi bojárokkal is jó viszonyt ápolt. *Endes M.* i. m. 142-143.

⁹⁶ Bíró Vencel: *Altörzsi Gróf Apor István és kora*. Kolozsvár, 1935. 10.

későbbi feleségei is, akik közül az első kettőt minden bizonnyal maga Petki István választotta ki a számára,⁹⁷ szintén udvarhölgy volt. Az összehasonlítás kedvéért említsük meg, hogy a református erdélyi nemesek leányai viszont Lorántffy Zsuzsanna udvarában fordultak meg szívesen, aki maga adta férjhez Bornemissza Annát a későbbi fejedelem Apafi Mihályhoz.

Ha az ekkor révbe érő, lengyel indigenátust szerző Petki István kapcsolati hálóját vizsgáljuk, azt látjuk, hogy Csík és Háromszék fontosabb katolikus nemesei mindannyian a részévé váltak.

Petki István állandó katonai hadvezér-társa volt a háromszéki nemesek közül Mikes Mihály, aki már I. Rákóczi György hadjárataiban a tüzérség parancsnoka volt és zabolai Mikes Kelemen, aki II. Rákóczi György alatt kezdte karrierjét építeni és a fejedelem feltétlen hívévé vált.⁹⁸ A felesége révén a kapcsolati hálójában tudhatta a köröspataki Kálnoki családot, a későbbi vicekancellár Kálnoki Sámuel. Mikes Kelemen olyan elkötelezett katolikusnak számított, hogy Apor Péter szerint a kortársak Kelemen pápának nevezték. A katolicizmus melletti harcias kiállása miatt Apafi Mihály több alkalommal akadályozta meg azt, hogy Háromszék főkapitányává megválasszák. A két Mikes testvér, akik közül Kelemen széki főkapitány, fejedelmi táblai ülnök, ítélőmester, a fejedelmi tábla elnöke, székely generális és Fehér vármegye főispánja lett, Mihály szintén széki főkapitány, ítélőmester és 1656-tól kancellár volt, Háromszék legnagyobb birtokosaivá váltak. Mivel Mihálynak nem maradt örököse, ezért a végrendeletében meghagyta, hogy minden vagyona egyesüljön a Mikes családi vagyonnal, ami testvéreinek, Kelemennek a fiai kezében volt, elsősorban pedig öccse Mihály nevű fia kezében.⁹⁹ A 17. század végére a Mikeseknek és Kálnokiaknak Háromszéken belül sikerült felülkerekedni a szék korábban tekintélyesebbnek számító református nemesein, a Nemeseken és a Basa családon is, a szintén református Daczók pedig sosem emelkedtek ilyen magasra.

---

⁹⁷ Bíró Vencel. Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935. 17.

⁹⁸ Tüdős S. Kinga: Csíksomlyói végtisztesség a székelyek generálisa, I. Mikes Kelemen végrendelete és temetése 1685-1687. Acta Siculica 2008. 295–308.

⁹⁹ Mikes Mihály végrendelete: Tüdős S. Kinga: Erdélyi testamentumok I. Hadviselő székelyek végrendeletei Háromszék. Marosvásárhely. 2003. 190-193.

A Mikesek által irányított háromszéki katolikus kapcsolati háló és a Petki István által létrehozott csíki hatalmi struktúra altorjai Apor István személyében ért össze, aki Petki István gyámfiaként unokaöccsét Pétert összeházasította Kálnoki Sámuel Borbála nevű leányával.¹⁰⁰

Az erős katolikus csoporttudat a székely eliten belül több komoly együtt mozgást is eredményezett amellet, hogy a század végére sikerült elérniük, hogy a protestáns, ekkor már református többségű székely székek élére is katolikus főtisztakat nevezzenek ki.¹⁰¹

Ezek közül az első az a politikai lobbitevékenység, aminek a révén a székelység lett II. Rákóczi György majd pedig Kemény János legeltökéltebb támogatója.¹⁰²

Kruppa Tamás római kutatásainak eredménye az 1656-1662-es évekkel kapcsolatosan az a felismerés, hogy Erdély két református fejedelme, II. Rákóczi György és Kemény János az adott években jelentős diplomáciai tevékenységbe kezdtek Róma irányában és jezsuita diplomaták segítségével a keresztény Európa segítségét kérték a török ellenes küzdelmeikhez.¹⁰³ A levelezés módja és a levelek tartalma feltűnő hasonlatosságot mutat. Ezek alapján: erős katolikus elit hálózata és lobbitevékenysége a Székelyföldön, a székelyek feltétlen hűsége II. Rákóczi Györgyhez és Kemény Jánoshoz valamint Kruppa Tamás előbb említett kutatási eredményei alapján felvetődik az összefüggés lehetősége az említett adatok között. Talán feltehetjük, hogy a katolikus székely főemberek azért támogatták a török ellen forduló két fejedelmet, mert maguk is szerepet játszottak ezek diplomáciai erőfeszítésében és terveiben is.

A második ilyen együttes fellépés a református Béldi Pál összeesküvésének a leleplezésekor történt, amiben fontos szerepet játszottak a Mikes testvérek és Apor István is, Petki István ekkor már nem élt.¹⁰⁴

Mind Mikes Kelemen, mind Mikes Mihály, mind pedig Apor István hatalmas birtokrészeket kaptak adományként a fejedelemtől azért, mert a Porta felé jó kapcsolatokat ápoló református székely főúrral szemben a fejedelemhez fordultak. Ennek következtében

---

¹⁰⁰ Bíró Vencel. Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935. 131.

¹⁰¹ Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Pest, 1852. 121.

¹⁰² Balogh Judit: Politikaformáló székely főemberek II. Rákóczi György Erdélyében. = Századok 2012/5. 1216-1217.

¹⁰³ Kruppa Tamás: (Erdély a nagyhatalmak vonzásában: törökellenes ligatervek és küzdelmek (1645-1664). Kutatási beszámoló. <http://www.balassiintezet.hu/attachments/article/823/Kruppa%20Tamás%20-%20Erdély%20a%20nagyhatalmak%20vonzasaban%20-%20torokellenes%20ligatervek%20e~.pdf>

¹⁰⁴ Bíró Vencel. Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935. 17-20.

felekezeti hovatartozásuk ellenére sikeresen emelkedtek széki riválisaik felé. Ezt a hálózatot a legtökéletesebben a fejedelemség bukását követően tudták alkalmazni, amikor a jezsuita rend képviselőin keresztül ennek a körnek a tagjai olyan magasra emelkedtek, mint korábban székely nemesek sohasem.

A Mikesek, a Kálnokiak, Petki István és Apor felekezeti identitása számos patrónusi tevékenységükben is megmutatkozott. Mindannyian harcos képviselői voltak az erdélyi katolikus státusnak, folyamatosan támogatták a székelyföldi kolostorokat, sőt maguk is jelentős építetők voltak. Kálnoki Sámuel Hedvig nevű leánya apáca lett és bizonytal nem véletlenül lett épp a pozsonyi klarisszák szerzetesnője.¹⁰⁵

Ezzel a láthatóan erős csoporttudattal rendelkező katolikus székely elittel szemben gyakorlatilag nem állt fel protestáns csoporttudattal szerveződött református vagy unitárius székely elit. A protestáns székely nemesek talán azért érezték szükségtelennek ezt, mert a református fejedelmek uralma alatt az állam által támogatott felekezethez tartozás tudata miatt ezt szükségtelennek érezték.

Az unitárius elit önvédelmi képessége ekkorra teljesen elolvadt, sőt a 17. század végén-18. század elején a reformátusság még mindig az unitáriusokkal volt elfoglalva, mint bármilyen szoros felekezeti alapú kapcsolati hálózat kialakításával.

Udvarhelyszéken, ahol az elitben még ekkor is unitáriusok és reformátusok voltak az Ugronok és a Danielek révén, nem volt kivel küzdelmet folytatni, a két család pedig részben a lokális vezető pozíciókat kereste, részben pedig vármegyei pozíciókat igyekezett megszerezni.

Marosszéken a 17. század közepéig nem jelent meg jelentősebb vagyonnal és hatalommal rendelkező főúri csoport, így a zömében református szék szabad terep volt Tholdalagi Mihály számára, aki a Szentföldnek nevezett területen, Mikháza központtal jelentős katolikus központot tudott kiépíteni.

A Székelyföld elitjének katolikussá válását érezte I. Rákóczi György, aki megpróbált valamit tenni ezzel szemben. Háromszéken a zabolai Mikesek egyre nagyobb tekintélyét próbálta ellensúlyozni a szintén zabolai Basa Tamás támogatásával, valamint neki

---

¹⁰⁵ Bíró Vencel: Altorjai gróf Apor István és kora. Kolozsvár, 1935. 93-106.

köszönhető az is, hogy a Béldi-fiúk konverziója révén egy időre erős református bázis alakult ki a már Bethlen alatt felemelkedő Nemes családdal együtt. Az említett három család között azonban nem mutatható ki erősebb felekezeti alapú kapcsolatrendszer még akkor sem, ha a birtokán Basa és Béldi is komoly egyháztámogató tevékenységet folytatott, csakúgy, mint a nem székely Rhédeyek, akiknek Erdőszentgyörgyre telepítése a marosszéki katolikus Tholdalagi család súlyát volt hivatott ellensúlyozni. A református székely családok kapcsolatrendszerét Apafi Mihály uralma idején próbálták megszervezni részben Bethlen Miklós beházasodásával a Basa-Kun családba,¹⁰⁶ részben Nemes János háromszéki főkapitánysága révén, akinek hídvégi birtokán többször gyűltek össze a székelység protestáns főemberei.¹⁰⁷

Bethlen Gábor nagy terve egy református elit kialakítása volt Erdélyben, akiknek csoporttudatát családi szálakkal igyekezett egyre szorosabbá tenni. A Bethlenek, Rhédeyek, Apafiak, Barcsayak, Bornemisszák, Bánffyak kapcsolati hálózata azonban csak részben terjedt ki a Székelyföldre is, aminek katolikus elitje a 17. század végére szinte minden fontos pozíciót megszerzett és eredményesen osztotta újra ezeket egymás között ezáltal alkalmassá válva arra is, hogy a létrejövő Gubernium vezető pozícióit elfoglalhassa.

---

¹⁰⁶ Bethlen Miklós Élete leírása magától. In: Kemény János és Bethlen Miklós művei. Bp. 1980. 624-629.

¹⁰⁷ Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651-1686. évekről. Közli Tóth Ernő. (Történelmi Tár 1902. 231-263., 375-411., 528-574. I. életrajzi bevezetéssel).